

SİNEMA DİZİSİ 17

TÜRK FİLM ARAŞTIRMALARINDA YENİ YÖNELİMLER

Yayına Hazırlayan | Deniz BAYRAKDAR

Derleyen | Ahmet Emin BÜLBÜL

15

Sinema ve Yeşilçam

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 456
Sinema Dizisi 18
978-605-9911-51-1

Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler - 15
Sinema ve Yeşilçam
Yayına Hazırlayan: Deniz Bayrakdar
Derleyen: Ahmet Emin Bülbül

© Bağlam Yayıncılık
© Deniz Bayrakdar

Birinci Basım: Mayıs 2019
Kapak Görseli: *Şoförün Kızı*, Ülkü Erakalın, 1966
Fanatik Film, Nejdet Arkin izni ile kapak görseli kullanılmıştır.
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 22826

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Çağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz / **Deniz Bayrakdar** / 7

Yeşilçam: Duygular, Haller

Melodram: Kiplik, Tür ve Ulusötesi / **Christine Gledhill** / 15

Yeşilçam'ın Halleri / **Savaş Arslan** / 35

Bölgeler

Adana Sinemalarının Altın Yıllarına Genel Bir Bakış /

Aydın Çam / 49

İstanbul ve/ya Kadınlar

Yeşilçam'da İstanbul: *Vesikalı Yarım'den Kayıp Şehir'e* /

Feride Çiçekoğlu / 65

Yeşilçam ve Kentsel Dönüşüm: *Küçük Hanımefendi* Filmlerindeki

Modern İstanbul Temsili / **Sezen Kayhan** / 79

Yeşilçam'ın Felsefesi

Sinematik Felsefenin Pazaryeri: Yeşilçam / **Serdar Öztürk** / 93

Seyir Deneyiminin Felsefesini Tartışmak: Yeşilçam Seyircisinin Seyir

Habitusu Üzerine Bir Deneme / **Aydan Özsoy** / 113

Minör Anlatı Bağlamında Modern Siyasal Sinema Üzerine Bir

Tartışma / **Aslıhan Şahin Güven** / 129

Çocukluk

Yeşilçam'dan Arabesk'e Türkiye Sinemasının Çocuk Tahayyülü /

Gülçin Pamak /143

Fantastik ve B Tipi

Yeşilçam'ın Buluntu Evreni: Fantastik Türk Sineması /

Onur Civelek / 163

Yeşilçam'da B Tipi Sinema: Oğuz Gözen Filmleri /

Barış Saydam / 185

Kimlikler

İsimsiz Temsil Edilmek: Yeşilçam'da Alevilik /

Mehmet Fiğan / 199

ÖNSÖZ

Türkiye Sineması hakkında 1990'larda yapılan araştırma ve yayınlar ve 1999'dan itibaren Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler konferansı bildirileri konuları itibari ile *Yeşilçam'a* ağırlık veriyorlardı. 1990ların ortalarından itibaren Yeni Türkiye Sineması dalgasının etkisi ile araştırma ilgisi yeni filmlere ve yönetmenlere doğru evrildi. Televizyonda *Yeşilçam* filmlerini seyreden kuşak yerine cep telefonları, bilgisayarları ile üçüncü ekranlar tarafından hayatı kuşatılan yeni neslin *Yeşilçam'a* ilgisini uyandırabilecek ekran bağlantısı da azaldı.

Bu düşüncelerle Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler Konferansı 19. yılına girerken geri dönmeyi, ihmal ettiğimizi hatırlamayı ve yeniden ele almayı önerdi. Konferans davet yazısını hazırlayan Ahmet Emin Bülbül'ün sözlerini buraya alarak kitaba da yansıyan *Yeşilçam'a* bakışın özünü aktarmak isterim.

Retrospektifin Latince'deki hâli retrōspectus arkaya, geçmişe bakmak anlamına gelir. Sinema, her ne kadar progresif, ilerlemeye programlanmış bir mecra olmuşsa da bizi, ardında bıraktığına da döndürür. Biraz önce ne olduğunu hatırlamak isteriz. Bu tansiyon tarihsel, siyasal ve sosyokültürel dinamiklerden türeyen, yerini hep yenisine bırakan sinemasal akımları, onları analiz ederken değişip dönüşen güncel film çalışmalarını da içine alır. Ve elbette zamanla başkalaşan seyir deneyimlerini.

Hatırlamanın ne kadar dolambaçlı ve meşakkatli bir yolculuk olabileceğini Marcel Proust'tan biliyoruz. Elimizde olmadan, âniden gözümüzün önünde beliriveren, bizi hiç ummadığımız yerlere götüren imgelerin oluşturduğu hatırlama deneyimine gayri iradi bellek diyordu Proust (2018).¹ Sinemasal imgeler de, tarihle bu türden bağlar kurmamıza imkân tanımıyor mu? Türkiye Sineması'nın şimdiki zamanına bakarken, geçmişten birdenbire sızıp gelen, beklenmedik duygularla baş başa kalmıyor muyuz? Hatırlamak is-

¹ Marcel Proust, *Kayıp Zamanın İzinde: Yakalanan Zaman*, çev. Roza Hakmen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

temesek bile tarihin izleri hep ve hâlâ taze. Tıpkı Yeşilçam'ın günümüz sinemasına bıraktığı izler gibi.

Yeşilçam, uzun yıllar azımsanan ve unutulmuş bir dönem olarak kaldı Türkiye Sineması'nda. Geniş halk kitlelerine yayılmak istediği için popülistti; filmleri neredeyse aynı kumaştan dikilmiş gibi birbirini andırıyordu; hepsi mutlu sonla bitiyordu. Sinema kuramı çalışan entelektüeller oraya pek uğramadı. Oysa merhum mütevaffa sinema yazarı Giovanni Scognamillo'nun dediği gibi, "Yeşilçam'ın bir mitolojisi vardı" (2004: 33-36).² Kendine has bir ikonografisi ve ideolojisi; düşleri, tutkuları ve suçları.

Sahiden ne olmuştu biraz önce, Yeşilçam döneminde? Anlatı ve anlatım stratejilerini, star sistemini ve ekonomisini düşündüğümüzde nasıl bir tarihsel periyotla karşı karşıyayız? Yönetmen sinemalarından söz edebilir miyiz? Yeşilçam, kent ve taşra diyalektiğinde ne tür seyir kültürleri yeşertmiştir? Ve tüm bunlara günümüz Türkiye'sinden bakmak, nasıl bir hesaplama ve dönüşüme davetiye çıkarır? Konferans hatırlamaya, Türkiye Sineması'nın hafızasını yoklamaya çalışırken, bu sorulara yanıt arıyor (Ahmet Emin Bülbül, XIX. TFAYY konferans davetisi yazısından).

Konferans ilk yıllarında Yeşilçam dönemini farklı bakış açılarından inceleyen çalışmalara yer verdi. "Sinema ve Para"nın tartışıldığı 7. Konferanstan itibaren özellikle farklılaşan yapım-yönetim kipleri; gösterim mekânları, teknolojik gelişmeler bakımımızı Yeşilçam döneminden yeni sinemanın filmlerine yöneltti. Konferanslar boyunca Yeşilçam döneminden oyuncular, yapımcılar panellerimizde aramızda oldular, ama araştırmalar son dönem yönetmenlerinin filmlerine ve arayışlarına yoğunlaştı.

Yeşilçam'ın bir sinemasal dili var mıydı? Anlatı ve anlatım stratejileri, star sistemi ve ekonomisi, yönetmen sinemaları, kent ve taşra diyalektiği, seyir kültürleri dönemin ekonomik, siyasal ve kültürel arka planı üzerinden nasıl okunabilir? Yeşilçam bugüne ne miras bırakmıştır? Kadın seyirci ve ailenin sineması tekrar geri gelebilir mi? Yeşilçam jargonunun dizilerde, internette ve gündelik hayatta varlığı nasıl anlamlandırılabilir? gibi sorularla arayışa çıkan konferans 2-5 Mayıs 2018 tarihinde Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

² Giovanni Scognamillo. "Yeşilçam Mitolojisi-1" *Yeni Film* 5, 2004, s.33-36.

Konferansın ardında kitapta yer alması üzere seçilen makaleler iki aşamalı olarak değerlendirildi. Konferansın üç ana konuşmacısı vardı, Bahçeşehir Üniversitesi Sinema-Televizyon Bölümü öğretim üyesi, melodram ve Yeşilçam üzerine kitap ve uluslararası yayınları olan ve konferansa ve kitaplarımıza başlangıcından bu yana sunumları ve yazıları ile destek veren profesör Savaş Arslan; Columbia Üniversitesi, School of the Arts öğretim üyesi ve New York Film Festivali yönetmeni (1988-2012) profesör Richard Peña ve Sunderland Üniversitesi konuk öğretim üyesi, film çalışmaları alanında emeritus profesör Christine Gledhill. Ağırlıklı film janrları ve melodrama ve feminist film kuramları üzerine yayınları olan Christine Gledhill 2018 yılında *Melodrama Unbound: Across History, Media, and National Cultures* (2018) kitabını Linda Williams ile yayınladıktan hemen sonra kitabımıza katkısını büyük bir titizlikle gerçekleştirdi. Önemli bir ayrıntı Richard Peña ve Christine Gledhill'in konferans konuşmalarında film analizlerini Türk filmleri özelinde gerçekleştirmeleriydi.³

Kitapta yer alan bölümler Christine Gledhill makalesi ile başlıyor. "Melodram: Kiplik, Tür ve Ulusötesi" adlı yazısında Gledhill, dünyanın farklı bölgelerindeki sosyal ve kültürel iklimi hesaba katarak, melodramın köklerini *Babam ve Oğlum* (Çağan Irmak, 2005) filmi özelinde tartışmaya açıyor ve bir dönüşüm biçimi olarak melodram kipliğinin, modernleşme süreçlerini anlamak adına kritik bir önem taşıdığını gösteriyor.

"Yeşilçam'ın Halleri" isimli makalesinde Savaş Arslan, Behçet Necatigil'in *Evin Halleri* şiirinden hareket ederek, Yeşilçam'ın "ne"liğini, yarattığı nostaljiyi, ilişki kurduğu farklı sinemaları, türleri ve kültürleri, yerini hangi mecralara bıraktığını ele alıyor.

Aydın Çam "Adana Sinemalarının Altın Yıllarına Genel Bir Bakış" adlı araştırmasında, 1960-1975 yılları arasında Adana'daki filmcilik pratiklerine odaklanıyor ve bu sinemasal ortamın tarih yazımı için kritik öneme sahip bir çerçeve ortaya koyuyor.

Feride Çiçekoğlu "Yeşilçam'da İstanbul: *Vesikalı Yarım'den Kayıp Şehir'e*" yazısında, İstanbul'un modernleşme süreci içinde öteki ka-

³ Christine Gledhill bildirisini *Melodrama Unbound* kitabının ortak yazarı Linda Williams ile paylaştıktan sonra son haliyle bize ilettili. Richard Peña'nın makaleştirerek göndermeyi söz verdiği makalesi elimize ulaşmadı. Peña ve Gledhill bildirileri www.tfayy.org sitesinde izinleri alınarak açık erişime sunulmuştur.

dın kimliğini, film ve dizinin başkarakterleri Sabiha ve Aysel'i merkeze alarak irdeliyor.

"Yeşilçam ve Kentsel Dönüşüm: *Küçük Hanımefendi* Filmlerindeki Modern İstanbul Temsili" başlıklı makalesinde Sezen Kayhan, 1950-60'lar İstanbul'undaki kentsel dönüşümü, *Küçük Hanımefendi* filmleri üzerinden okuyor ve kent temsilinin etkilerini masaya yatırıyor.

Serdar Öztürk "Sinematik Felsefenin Pazaryeri: Yeşilçam" yazısında, sinematik felsefenin Yeşilçam'ı konumlandırmak için sunabileceği imkânları Deleuze, Badiou, Kracauer, Balazs gibi düşünürlerden yola çıkarak sorguluyor.

Aydan Özsoy, "Seyir Deneyiminin Felsefesini Tartışmak: Yeşilçam Seyircisinin Seyir Habitusu Üzerine Bir Deneme" isimli makalesinde, Yeşilçam'daki seyircilik mefhumu ve seyir kültürünü, Pierre Bourdieu'nün "habitus" kavramı çerçevesinde inceliyor.

"Minör Anlatı Bağlamında Modern Siyasal Sinema Üzerine Bir Tartışma" yazısında Aslıhan Şahin Güven, Deleuze'ün modern siyasal sinema ve minör sinema kavramlarını, *Umut* (Yılmaz Güney, 1970) ve *Borom Sarret* (Ousmane Sembene, 1963) filmleri üzerinden tartışmaya açıyor.

Gülçin Pamak "Yeşilçam'dan Arabesk'e Türkiye Sinemasının Çocuk Tahayyülü" adlı makalesinde, 1960-1990 yılları arasında, sinemamızdaki çocuk yıldızları inceleyerek, farklı tarihsel dönemlerdeki çocuk tahayyüllerinin ne tür dönüşümlere uğradığını ele alıyor.

Onur Civelek "Yeşilçam'ın Buluntu Evreni: Fantastik Türk Sineması" yazısında, Yeşilçam'ın film üretimini Levi-Strauss'un "bricolage" kavramından yararlanarak, *Baytekin Fezada Çarpışanlar* (Şinasi Özonuk, 1967), *Kilink İstanbul'da* (Yılmaz Atadeniz, 1967), *Dünyayı Kurtaran Adam* (Çetin İnanç, 1982), *Üç Süpermen Olimpiyatlarda* (Italo Martinenghi, 1984) filmleri üzerinden mercek altına alıyor.

"Yeşilçam'da B Tipi Sinema: Oğuz Gözen Filmleri" başlıklı yazısında Barış Saydam, Yeşilçam'ın kriz dönemine inat çektiği avantür filmlerle kendine has bir sinemasal evren yaratmış olan Oğuz Gözen'e, yeni bir perspektifle, bugünden bakmayı deniyor.

Derlemenin son yazısı olan "İsimsiz Temsil Edilmek: Yeşilçam'da Alevilik"te Mehmet Fiğan, Yeşilçam döneminde Alevi kimliğinin nasıl inşa edildiğini *Nur Baba* (Muhsin Ertuğrul, 1922), *Kızılırmak-Karakoyun* (Ömer Lütfi Akad, 1967), *Pir Sultan Abdal* (Remzi Jöntürk, 1973) ve *Hasan Boğuldu* (Orhan Aksoy, 1990) filmlerini analiz ederek ortaya koyuyor.

Önsöz

Yeşilçam ve sinema üzerine derlenmiş bu çalışmanın temelindeki konferansa emeği geçen Elif Akçalı, Defne Tüzün, Özlem Avcı, Ahmet Emin Bülbül, Onur Acar, Selin Yağcı, Esen Tan ve Uğur Korkut'a teşekkür ederim.

Program ve danışma kurullarına destek vermiş olan Savaş Arslan, Melis Behlil, Esin Paça-Cengiz, Peyami Çelikcan, Dilek Kaya, Selçuk Yavuzkanat ve Nebi Kılıçarslan'ın titiz çalışmalarını burada anmak ve onlara bir kez daha teşekkür etmek isterim.

Konferans sürecine kurumsal destekleri için Kadir Has Üniversitesi'ne ve Rektörümüz Prof. Dr. Sondan Durukanoğlu Feyiz'e, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na, konferansa sağladıkları etkinlik desteği için Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü'ne teşekkürlerimi sunarım.

Kitabın derlenmesi, hazırlanması aşamalarında konferansın başından itibaren entelektüel birikimi ve yaratıcılığı ile beni destekleyen bölümümüz asistanı Ahmet Emin Bülbül çok özel bir teşekkürü hak ediyor. Her zaman olduğu gibi yayın sürecini büyük bir uyum içinde beraberce gerçekleştirmemize imkân veren, dar anlarda desteklerini esirgemeyen Bağlam Yayıncılık ekibine içten teşekkürlerimi sunarım.

DENİZ BAYRAKDAR